

مشروعیت سیاسی حاکمیت
مبتنی بر دلیل عقل
بر پایه مبانی فکری
و آراء امام خمینی (ره)

تألیف:

حسین عسکری

۱۳۹۹

سرشناسه

: صمدیار، حسین، ۱۳۵۷-

عنوان و نام پدیدآور : مشروعیت سیاسی حاکمیت مبتنی بر دلیل عقل بر پایه مبانی فکری و آراء امام

خمینی (ره) / تألیف حسین صمدیار.

مشخصات نشر : تهران، هادیان، ۱۳۹۸

مشخصات ظاهری : ۳۶۸ ص.

شابک : 978-600-5933-20-8

وضعیت فهرست‌نویسی : فیا

یادداشت : کتابنامه.

موضوع : خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران ۱۳۶۸-۱۲۷۹

(دیدگاه درباره عقل‌گرایی) اسلام

موضوع : Khomeyni, Ruhollah, Leader and Founder of IRI - Views on rationalism (Islam)

موضوع : خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۸-۱۲۷۹

دیدگاه درباره مشروعیت حکومت

موضوع : Khomeyni, Ruhollah, Leader and Founder of IRI -- Views on legitimacy of

government

موضوع : عقل‌گرایی) اسلام

موضوع : *Rationalism (Islam)

موضوع : مشروعیت حکومت - ایران

موضوع : Legitimacy of government -- Ira-

موضوع : اسلام و دوات ایران - تاریخ - قرن ۱۴

موضوع : Islam and state -- Iran -- History -- 20th century

رده‌بندی کنگره : ۵۲۲۹/۲

رده‌بندی دیویی : ۲۹۷-.۸۱۲

شماره کتابشناسی ملی : ۵۹۸۰۵۶۰

نشر
هادیان

تهران، خیابان ملک، خیابان جلالی، بن‌بست خوش‌نظر غربی، پلاک ۲۰، زنگ ۳

تلفن: ۸۸۸۱۱۰۴۱

E-mail: hadian.nashr@yahoo.com

مشروعیت سیاسی حاکمیت مبتنی بر دلیل عقل

بر پایه مبانی فکری و آراء امام خمینی (ره)

تألیف: حسین صمدیار

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۹؛ تیراژ: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: چاپ نقش

کلیه حقوق محفوظ و مخصوص مؤلف می‌باشد.

دارای مجوز انتشار از مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام‌خمینی (س) به تاریخ ۱۳۹۹/۷/۲

و شماره ۹۹/۵۸۴

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۳۳-۲۰-۸

فهرست مطالب

چکیده	۱۳
فصل اول: کلیات دسقیق	۱۵
فصل دوم: مفهوم دلیل عقل، سببها و کاربرد آن در آرای اصولی و فقهی ..	۱۷
۱-۲- مقدمه	۱۷
۲-۲- منشأ تاریخی مبحث عقل	۲۰
۳-۲- بررسی تاریخی به کارگیری عقل در سبب احکام	۲۲
۴-۲- سیر به کارگیری عقل نزد اهل سنت	۲۳
۱-۴-۲- دوران پیامبر	۲۳
۲-۴-۲- دوران صحابه	۲۷
۳-۴-۲- دوره تابعین	۲۹
۴-۴-۲- دوره مذاهب فقهی	۳۱
۵-۴-۲- دوره تقلید (انسداد)	۳۵
۶-۴-۲- دوره کنونی	۳۸
۵-۲- سیر به کارگیری عقل نزد شیعه	۴۳
۱-۵-۲- دوران پیامبر	۴۳
۲-۵-۲- دوره امامان معصوم (ع)	۴۴
۳-۵-۲- دوران غیبت	۴۸

- ۵۲..... ۲-۵-۳-۱- دوره نخست (قرن چهارم تا ششم)
- ۵۶..... ۲-۵-۳-۲- دوره دوم (قرن ششم تا سیزدهم)
- ۵۸..... ۲-۵-۳-۳- دوره سوم (قرن سیزدهم تا کنون)
- ۶۳..... ۲-۶-۱- انواع عقل
- ۶۳..... ۲-۶-۱- عقل نظری و تقسیمات آن
- ۶۴..... ۲-۶-۱-۱- مدرکات عقل نظری
- ۶۵..... ۲-۶-۱-۲- رسالت عقل نظری
- ۶۶..... ۲-۶-۱-۳- جایگاه عقل نظری نسبت به نقل
- ۶۷..... ۲-۶-۱-۴- حجیت عقل نظری
- ۶۸..... ۲-۶-۱-۵- ثمره عقل نظری
- ۶۹..... ۲-۶-۲- عقل عملی
- ۷۰..... ۲-۶-۲-۱- رسالت عقل عملی
- ۷۰..... ۲-۶-۲-۲- یقین عقل عملی بر عقل نظری
- ۷۱..... ۲-۶-۲-۳- ادوات عقل عملی
- ۷۲..... ۲-۶-۲-۴- حجیت عقل عملی
- ۷۳..... ۲-۶-۲-۵- ثمره عقل عملی
- ۷۵..... ۲-۶-۳- عقل دینی
- ۷۵..... ۲-۶-۴- عقل تجربیدی و تجربی
- ۷۶..... ۲-۶-۵- عقل برهانی
- ۷۶..... ۲-۶-۶- عقل عرفی
- ۷۷..... ۲-۷-۱- اقسام دلیل عقلی
- ۷۷..... ۲-۷-۱- مستقلات عقلی
- ۷۷..... ۲-۷-۲- غیر مستقلات عقلی و اقسام آن
- ۷۸..... ۲-۷-۲-۱- اجزاء
- ۸۰..... ۲-۷-۲-۲- مقدمه واجب
- ۸۰..... ۲-۷-۲-۳- نهی از ضد
- ۸۱..... ۲-۷-۲-۴- جواز اجتماع امر و نهی در امری واحد
- ۸۲..... ۲-۷-۲-۵- نهی شرعی از عمل، مستلزم بطلان عمل
- ۸۲..... ۲-۸- مباحث استلزام عقلی

۸۳	۹-۲- بررسی کاربرد اقسام عقل و دلیل عقل
۸۴	۱۰-۲- عقل و دلیل عقلی و جایگاهی ابهام آمیز
۹۷	۱۱-۲- تعریف و جایگاه عقل
۱۰۳	۱۲-۲- تعریف و جایگاه دلیل عقل در اهل سنت
۱۰۵	۱۳-۲- تعریف و جایگاه دلیل عقل در شیعه
۱۰۷	۱۴-۲- عقل در اصطلاح علم اصول فقه
۱۱۴	۱۵-۲- مقایسه دلیل عقلی با بنای عقلاء و عرف و عادت
۱۱۵	۱۶-۲- تعریف دلیل عقلی از نظر صاحب فصول
۱۱۶	۱۷-۲- استفاده از عقل
۱۱۷	۱۷-۲- عقل قطعی
۱۱۸	۱۸-۲- عقل غیر قطعی
۱۲۴	۱۷-۲- کاربرد ادراکات عقلی غیر قطعی در کلمات فقها
۱۳۰	۱۸-۲- ارزیابی وضع موجود از دلیل عقل
۱۳۱	۱۹-۲- دلیل عقل و اعتبار آن
۱۳۵	۲۰-۲- جایگاه حکم عقل در عرصه دین (کتاب و سنت)
۱۳۶	الف) حکم عقل در تصدیق کتاب و سنت
۱۳۸	ب) حکم عقل در فهم کتاب و سنت
۱۴۱	ج) حکم عقل در عرض کتاب و سنت
۱۴۳	د) حکم عقل در طول کتاب و سنت
۱۴۴	۲۱-۲- اقسام دلیل عقلی از نظر صاحب فصول
۱۴۶	۲۲-۲- کاربرد استقلالی عقل در استنباط احکام شرع
۱۴۹	۲۳-۲- پرهیز از بررسی و تحلیل مباحث مربوط به غیر مقدمات عقلی و دلیل آن
۱۵۰	۲۴-۲- تعریف و کاربرد غیر استقلالی عقل
۱۵۱	۲۵-۲- کاربرد آلی
۱۵۱	۱-۲۵-۲- معنای کاربرد آلی
۱۵۱	۲-۲۵-۲- موقعیت کاربرد آلی عقل نزد فقها
۱۵۲	۳-۲۵-۲- مواردی از کاربرد آلی عقل در اجتهاد
۱۵۲	۲۵-۲-۳-۱- اثبات شرع و شارع توسط عقل

- ۲-۲۵-۳-۲- استفاده از عقل در اثبات یا عدم اثبات حجیت قطع، خبر واحد و... ۱۵۳
- ۲-۲۵-۳-۳- عقل و تفسیر سایر ادله ۱۵۵
- ۲-۲۵-۳-۴- کاربرد عقل در تعارض ادله ۱۵۷
- ۲-۲۵-۳-۵- نقش عقل در تصحیح یا رد اسناد روایات ۱۵۸
- ۲-۲۵-۳-۶- استفاده از عقل در مفهوم‌گیری از ادله ۱۵۹
- ۲-۲۵-۳-۷- استفاده از عقل در تشکیل قیاس ۱۶۰
- ۲-۲۶-۲- دلیل عقل و کشف یقینی حکم شرع ۱۶۰
- ۲-۲۶-۱- مسأله حجیت یقین ۱۶۱
- ۲-۲۶-۲- دریافت‌های عقلی و قاعده ملازمه ۱۶۴
- ۲-۲۶-۱-۲- درآمدی بر قاعده ملازمه ۱۶۴
- ۲-۲۶-۲-۲- پیشینه تاریخی قاعده ملازمه ۱۶۵
- ۲-۲۶-۱-۲-۳- جلیل و بررسی واژگان به کار رفته در قاعده ملازمه ۱۶۷
- ۲-۲۶-۲-۴- معنای ماهیت کاربردی قاعده ملازمه ۱۷۸
- ۲-۲۶-۲-۵- مراد از «عقل» در «حکم» در قاعده ملازمه ۱۸۰
- ۲-۲۶-۲-۶- بررسی دلایل عقل از دیدگاه موافقین حجیت دلیل عقل و نظریه ملازمه ۱۸۱
- ۲-۲۶-۲-۷- موافقین حجیت دلیل عقل و نظریه ملازمه ۱۸۳
- ۲-۲۶-۲-۸- نظر قائلین به عدم مدرسه دلیل و شرع ۱۹۱
- ۲-۲۶-۲-۹- کاربرد قاعده ملازمه در اسباط و استکشاف حکم شرعی ۲۰۵
- ۲-۲۶-۲-۱۰- کلاماً حکم به العقل حکم به الشرع ۲۰۵
- ۲-۲۶-۲-۱۱- مقصود از حسن و قبح چیست؟ ۲۱۱
- ۲-۲۶-۲-۱۲- مقصود از عقلی بودن حسن و قبح چیست؟ ۲۱۴
- ۲-۲۶-۲-۱۳- دلیل اثبات تلازم بین حکم عقل و شرع ۲۱۶
- ۲-۲۶-۲-۱۴- قاعده تلازم بین حکم عقل و حکم شرع از نظر صاحب فصول ۲۲۱
- ۲-۲۷-۲- عقائد درباره کاربرد عقل مستقل ۲۲۴

۲۲۵.....	۲۷-۱- نمونه‌هایی از کاربرد عقل مستقل
۲۲۷.....	۲۸-۲- تنوع کاربرد دلیل عقل در استنباط مسائل فقهی
۲۳۲.....	۲۹-۲- ابعاد سلبی قلمرو عقل
۲۳۵.....	۳۰-۲- ریشه‌های مخالفت با عقل در استنباط احکام
۲۴۴.....	۳۱-۲- عقل در نگاه نوپردازان مسلمان
۲۴۹.....	۳۲-۳- مبانی استفاده از عقل در دیدگاه نوپردازان
۲۵۱.....	۳۳-۲- کارایی عقل در کشف ملاکات احکام
۲۵۵.....	فصل سوم بررسی دیدگاه‌ها و آراء امام خمینی (ره) درباره دلیل عقل
۲۵۵.....	۱-۳- مبانی فقه و اصولی اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)
۲۵۶.....	یک. نقش حجت عقل
۲۵۷.....	دو. اجتهاد، نقش رمان و مکان در آن
۲۵۸.....	سه. پذیرش بنی عقل و وفاء در تعیین مصادیق حکم شرعی
	چهار. مبتنی بودن احکام و قوانین اسلامی بر ایجاد مصلحت و
۲۵۹.....	دفع مفاسد
۲۶۰.....	پنج. تأکید بر احکام اولیه، ثانویه و حکم مبتنی
	شش. استفاده از اصول عملیه و قواء فقهیه در مواردی که نصی
۲۶۳.....	وجود ندارد
۲۶۴.....	هفت. حوزه فراغ و اباحه
۲۶۵.....	هشت. اعتقاد به حجیت علم احتمالی و ظن
۲۶۵.....	۲-۳- قواعد و اصول اندیشه سیاسی امام خمینی
۲۶۹.....	۱-۲-۳- ملازمه بین حکم عقل و حکم شرع
۲۷۰.....	۲-۲-۳- نظر امام خمینی درباره قاعده ملازمه
	۳-۳- نقش دلیل عقل در اندیشه‌های اصولی و سیاسی
۲۷۲.....	امام خمینی (ره)
۲۷۴.....	۴-۳- عدالت و نفی ظلم مصادیق دلیل عقل از نظر امام خمینی
۲۷۶.....	۵-۳- نقش امام خمینی (ره) در توجه بیشتر به دلیل عقل
۲۷۶.....	۶-۳- نظر امام خمینی درباره کاربرد عقل مستقل

- ۷-۳- عقل آلی و استفاده از آن در تفسیر سایر ادله از نظر امام خمینی (ره)..... ۲۷۷
- ۷-۳-۱- عقل و تفسیر روایات فروش سلاح به دشمنان دین از نظر امام خمینی (ره)..... ۲۷۷
- ۷-۳-۲- عقل و تخصیص یا تعمیم برخی از ادله..... ۲۷۸
- ۷-۳-۸- امام خمینی و بحث ملاکات احکام..... ۲۷۹
- ۷-۳-۹- ابداع امام در فقه و استنباط از طریق نقش دلیل عقل در بازبینی ملاکات احکام در مقام استنباط..... ۲۸۲
- ۷-۳-۱۰- بررسی تبعیت یا عدم تبعیت احکام شرع از مصالح و مفاسد واقعی؟..... ۲۸۳
- ۷-۳-۱۱- دیدگاه امام خمینی درباره تبعیت یا عدم تبعیت احکام شرعی از مصالح و مفاسد واقعی..... ۲۸۴
- ۷-۳-۱۱-۱- دلیل عقل و امکان درک مصالح و مفاسد احکام شرعی..... ۲۸۷
- ۷-۳-۱۱-۳- دلیل عقل و دست یابی به ملاکات احکام تعبّدی..... ۲۸۸
- ۷-۳-۱۲- کارکردهای اصولی دلیل عقل از منظر امام خمینی (ره)..... ۲۸۸
- ۷-۳-۱۳- کارکردهای دلیل عقل در اندیشه و فقه سیاسی حضرت امام خمینی (ره)..... ۲۹۰
- ۷-۳-۱۴- دلیل عقل در آثار امام خمینی..... ۲۹۷
- ۷-۳-۱۵- بررسی دلیل عقل در استدلال علمی امام خمینی (ره)..... ۳۰۰

فصل چهارم: مشروعیت سیاسی..... ۳۰۷

- ۴-۱- تعاریف..... ۳۰۷
- ۴-۱-۱- تعریف مشروعیت..... ۳۰۷
- ۴-۱-۲- تعریف حاکمیت..... ۳۱۰
- ۴-۲- منشأ مشروعیت..... ۳۱۱
- ۴-۳- نظریه‌های مشروعیت..... ۳۱۳
- ۴-۳-۱- مشروعیت قانونی - عرفی (عقلانیت معطوف به هدف)..... ۳۱۴
- ۴-۳-۲- مشروعیت سنتی (سنن معطوف به رسوم اجتماعی)..... ۳۱۵

۳-۳-۴- مشروعیت کاریزمایی (جاذبه‌های معطوف به شخص فرمانروا).....	۳۱۶
۳-۴-۴- مشروعیت طبیعی (حقانیت معطوف به خلقی).....	۳۱۷
۴-۳-۴- مشروعیت تغلیبی (فرمانروایی معطوف به زور و غلبه).....	۳۱۷
۳-۴-۵- مشروعیت قانونی - الهی (عقلانیت معطوف به کلام سیاسی و فقه سیاسی).....	۳۱۸
۴-۵- مشروعیت در اسلام.....	۳۲۰
۵-۴- مبانی مشروعیت قدرت از دیدگاه شیعه با اکتفا بر آرای امام خمینی (ره).....	۳۲۲
۴-۵-۱- قدرت مشروع بالاواله.....	۳۲۲
۴-۵-۱- نظریه دولت مشروع در عصر غیبت در اندیشه سیاسی شیعه.....	۳۲۶
الف: نظریه‌های دولت مشروع بر مشروعیت الهی بالاواسطه.....	۳۲۸
ب: نظریه‌های دولت مشروع مبتنی بر مشروعیت الهی - مردمی.....	۳۲۸
۴-۶- ادله فقهی مشروعیت سیاسی از دیدگاه امام خمینی.....	۳۳۱
۴-۷- مشروعیت از منظر امام خمینی.....	۳۳۲

فصل پنجم: مشروعیت سیاسی حاکمیت مبتنی بر دلیل از منظر امام خمینی (ره)

خیمینی (ره).....	۳۳۳
۵-۱- مبانی و اصول حکومت از دیدگاه امام خمینی (ره).....	۳۳۳
۵-۲- اصل لزوم حکومت (مبنای عقلی) از دیدگاه امام خمینی.....	۳۳۴
۵-۳- بررسی ضرورت حکومت اسلامی مبتنی بر دلیل عقلی.....	۳۳۵
اندیشه سیاسی امام خمینی (ره).....	۳۳۵
۵-۴- خاستگاه مشروعیت در اسلام.....	۳۴۵
۵-۴-۱- خاستگاه مشروعیت الهی حاکمیت در اسلام.....	۳۴۶
۵-۴-۲- خاستگاه مشروعیت مردمی حاکمیت در اسلام.....	۳۴۸
۵-۵- خاستگاه حاکمیت در شیعه.....	۳۵۰
۵-۶- دلیل عقل منشأ مشروعیت حکومت اسلامی از منظر فقها و امام خمینی (ره).....	۳۵۱

۳۵۱..... ۷-۵- دلیل عقل و مشروعیت سیاسی از دیدگاه امام خمینی

۳۵۳..... ۷-۵-۱- اصل حکمت الهی و برهان نظم

۳۵۴..... ۷-۵-۲- ضرورت اجرای احکام دین در عصر غیبت امام معصوم

۳۵۷..... بحث و نتیجه گیری

۳۶۱..... تابع و مأخذ

چکیده

مبانی فقهی و اصولی امام خمینی (ره) یکی از عوامل مهم اثرگذار در اندیشه سیاسی ایشان است. بسیاری از مباحث بدیعی که ایشان در فقه‌السیاسه و بعدها در نظر سیاسی‌شان ارائه نموده‌اند ناشی از بهره‌گیری از کارکرد دلیل عقل در امام استفاده از منابع است و در کارکردی دیگر دلیل عقل به تطبیق قواعد فقهی با مستحدثات و مسائل روز می‌پردازد. کشف بسیاری از قواعد فقهی و کاربرد آنها در بُعد سیاسی نتیجه کارکرد عقل تحلیلی امام است. بنابراین امام در شناخت مناسبات و ملاکات احکام در روش عقلی خود، تحلیل و تطبیق مسائل حادث روز با قواعد فقهی پرداخته و بدین‌سان نظریه سیاسی ولایت مطلقه فقیه و برپایی نظام حکومتی اسلام را میسر می‌سازند. در بحث مشروعیت سیاسی حاکمیت نیز مهم‌ترین ادگه امام دلیل عقل است. مهم‌ترین دلیل ایشان برای حکومت و مشروعیت الهی آن، دلیل عقل است. مسأله مشروعیت از آن جهت دارای اهمیت است که دوام و جاودانگی نظام سیاسی به آن وابسته است. هر حکومتی

می‌کوشد پایه‌های مشروعیت خود را مستحکم کند تا دچار سستی نشود. مشروعیت هنگامی بروز و ظهور دارد که مردم آنرا بپذیرند. مسأله مشروعیت به توجیه عملی قدرت حاکم و اینکه حاکم برای اعمال قدرت خود چه مجوزی دارد و مردم چه توجیه عقلی برای اطاعت از حاکم ارائه می‌کنند، تعریف شده است. دولت قانونمند نیز عنوان عاملی ضروری برای مشروعیت بخشی یعنی مشروع سازی قانونی - عقلایی ظاهر می‌شود. همچنین در بیان تعریف مشروع آورده شده است که مشروع هر آنچه مستند از شرع داشته باشد و قابل استخراج از ادیان (کتاب، سنت، عقل و اجماع) باشد. از آنجا که اسلام به شناخت‌های عالیه توجه می‌گذارد، قوانینی که با عقل به رسمیت شناخته شود مورد باید رعایت است. عقل حکم می‌کند که بر اساس قاعده ملازمه اجرای قوانین و احکام اجتماعی که شارع مقدس نازل کرده است، نیازمند مجری متاسب و صلاحیت‌دار باشد. در بحث مشروعیت سیاسی و شیوه‌های اجتماعی امام لیل عقل بسیار برجسته و پررنگ است.